

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук, доцента
Чередник Олени Володимирівни
на дисертаційну роботу **Калініченко Тетяни Миколаївни**
«Тенденції розвитку вищої освіти в Україні (1901-1933 рр.)»,
подану до спеціалізованої вченої ради Д 64.053.04 Харківського національного
педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність обраної теми. На сьогодні вища освіта в Україні перебуває на етапі реформування, тобто актуалізується питання перегляду мети, завдань, функцій, змісту вищої освіти. З огляду на це, набуває особливого сенсу переоцінка усталених поглядів щодо теорії й практики організації діяльності ЗВО. Джерелом збагачення концептуальних положень реформування вищої освіти в Україні є глибоке вивчення й творче переосмислення історичних і педагогічних надбань минулого.

Актуальність проблеми зумовлюється потребою вирішення суспільних завдань і подолання соціально-педагогічних суперечностей між:

- потребою зберегти найкращі традиції національних ЗВО, особливо що стосується забезпечення якості вищої освіти, принципів управління, правового статусу ЗВО різних типів і форм власності, і входження національної системи вищої освіти в освітній простір Європи;
- необхідністю перебудови національної системи вищої освіти, що зумовлено розбудовою громадянського суспільства в Україні, утвердженням ринкових відносин, і вимогою накреслення прогностичних тенденцій її розвитку, базуючись на переосмисленні досягнень минулих років;
- наявним досвідом розбудови вищої освіти в Україні у період першої третини ХХ століття і недостатнім вивченням цієї проблеми у науковому дискурсі з метою урахування недоліків і викривлень попередніх етапів.

Вище зазначене дозволяє розглядати обрану для дослідження проблему як актуальну, таку, що потребує докладного вивчення й наукової дискусії.

Здобувачка коректно презентує мету, завдання, об'єкт, предмет, територіальні й хронологічні межі дослідження, вказує дослідницькі методи, визначає наукову новизну й практичне значення дисертаційної роботи. Джерельна база дослідження є достатньою, у її складі більше 360 науково-педагогічних джерел, із них – 33 архівні справи (Центральний державний історичний архів України, Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (м. Київ), Державний архів м. Києва, Державний архів Харківської області). Саме завдяки використанню значної кількості автентичних джерел забезпечено достовірність і обґрунтованість наукових результатів, що отримані.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Логіка дослідження зумовила структуру роботи, що охоплює два розділи: «Теоретико-організаційні питання становлення й розвитку вищої освіти в Україні (1901-1933 рр.)»; «Етапи й провідні тенденції розвитку вищої освіти в Україні (1901-1933 рр.)». Такий поділ сприяв певному розв'язанню завдань, поставлених у дисертаційній праці.

Аналізуючи представлену наукову працю більш детально, акцентуємо, що у першому розділі здобувачка розв'язує перші два завдання дисертаційної роботи: характеризує стан і тенденції розвитку вищої освіти в Україні на межі XIX – XX століть; систематизує погляди представників офіційної влади й науково-педагогічної громадськості першої третини XX століття на роль, значення, функції, зміст вищої освіти. У першому розділі найбільш суттєвими теоретичними здобутками є: 1) встановлення того факту, що на межі XIX – XX століть мережу ЗВО склали три університети (Харківський, св. Володимира в Києві та Новоросійський в Одесі) і чотири інститути (Харківський технологічний, Київський політехнічний, Харківський ветеринарний та історико-філологічний інститут князя Безбородька в Ніжині), що діяли на підставі власних статутів, які узгоджувалися із державною ідеологією порядку й централізації; 2) визначення провідних тенденцій розвитку вищої освіти в українських губерніях Російської імперії, як-от: ліквідація автономії

університетів і позбавлення їх права колегіального самоврядування, цілковита підпорядкованість ЗВО профільним міністерствам і відомствам, регламентація всіх сторін організації освітнього процесу, введення системи призначень на викладацькі й адміністративні посади, утілення в життя розпорядження про заходи щодо більш рівномірного розподілу студентів між окремими університетами, а також правил та інструкцій, що регламентували поведінку студентів як у стінах навчального закладу, так і поза ним, актуалізація вимоги стосовно посилення практичної спрямованості професійної підготовки фахівців у зв'язку з розгортанням промислового перевороту, прагнення наукової спільноти й студентства до демократизації університетського життя; 3) систематизація поглядів науково-педагогічної еліти і офіційної влади на роль, функції, зміст вищої освіти, які не були однозначними і коливалися від ідеологізації вищої школи як основи економічного розвитку держави до її українізації і пролетаризації.

У другому розділі авторка подає розв'язання решти завдань дослідження, а саме виявляє провідні тенденції розвитку вищої освіти в Україні у період з 1901 по 1933 рр.; простежує їх динаміку на кожному з обґрунтованих етапів; окреслює тенденції розвитку національної вищої освіти в умовах сучасних викликів. На основі історико-педагогічного аналізу здобувачкою вперше виокремлено й обґрунтовано три етапи розвитку вищої освіти в Україні: I етап (1901 – згодом 1917 рр.) – етап формування системи вищої освіти України відповідно до суспільно-політичних, соціально-економічних та освітніх детермінант; II етап (березень 1917 – 1920 рр.) – етап трансформації системи вищої освіти України в умовах національно-визвольної боротьби; III етап (1921 – 1933 рр.) – етап модернізації системи вищої освіти УСРР у контексті реалізації засадничих положень політики коренізації. Дисертанткою чітко визначені тенденції розвитку вищої освіти в Україні упродовж 1901-1933 рр., завдяки чому можливо відтворити відносно повне і цілісне знання про їх генезу у часі та просторі.

Найістотніші наукові результати, що містяться в дисертації.

До найбільш істотних результатів, отриманих здобувачкою, належить поглиблений аналіз тенденцій розвитку вищої освіти в Україні упродовж 1901-1933 рр. на кожному з обґрунтованих етапів:

– на I-му етапі (1901 – лютий 1917 рр.) громадськість обговорювала майбутні реформи вищої освіти; окремі положення університетського статуту 1884 р. були обмежені в дії; розроблено проекти статутів вітчизняних університетів і спеціальних ЗВО; сформовано мережу громадських і приватних ЗВО як для осіб чоловічої, так і жіночої статі; відкрито перші державні вищі спеціальні школи;

– на II-му етапі (березень 1917 – 1920 рр.) спроектовано план розвитку національних ЗВО; засновано українознавчі кафедри в чинних закладах вищої освіти; відкрито Український народний університет (м. Київ); ліквідовувано університети і започатковано діяльність профільних закладів вищої освіти; скасовано чинні наукові звання і ступені, права і привілеї випускників; запроваджено новий підхід до управління освітнім процесом у ЗВО;

– на III-му етапі (1921 – 1933 рр.) вітчизняна система вищої освіти стала формуватися за «горизонталями» і «вертикалями»; була уведена система «практикантства», екстернатури, «практичного стажування»; започатковано викладання навчальних дисциплін українською мовою, розпочали свою діяльність науково-дослідні кафедри тощо.

Як позитив слід підкреслити, що у роботі окреслено тенденції розвитку вищої освіти в Україні в умовах сучасних викликів: визначення механізмів управління ЗВО на рівнях регіону і держави; скасування контролю державних органів над діяльністю закладів вищої освіти; запровадження самофінансування ЗВО і процесів об'єднання й закриття ЗВО; розповсюдження комп'ютерного навчання і дистанційної освіти тощо.

Рецензована наукова розвідка конкретизує типи ЗВО у межах визначених етапів, їх чисельність, правові засади діяльності, організації освітнього процесу, формування контингенту студентів тощо.

Нові факти, отримані здобувачем. Вірогідність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, практична значущість отриманих результатів.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що дисертаційна робота Т.М.Калініченко має безперечну наукову новизну, оскільки в ній вперше в обраній хронологічний період, що охоплює різні віхи розвитку українського суспільства – імперська доба, період українського державотворення, становлення радянської України (УСРР), подано комплексний аналіз тенденцій розвитку вищої освіти в Україні; представлено їх динаміку на кожному з обґрунтованих етапів.

Очевидним є її практичне значення отриманих результатів, яке полягає в тому, що завдяки сформульованим в дослідженні положенням, висновкам пропонується нове науково-об'єктивне бачення тенденцій розбудови національної вищої освіти у період з 1901 по 1933 рр., що допомагає більш глибоко зрозуміти сучасні процеси, які відбуваються в освітньому просторі вищої школи України.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях.

Основні положення, висновки й рекомендації, сформульовані в дисертації, достатньо повно викладені в опублікованих працях, а саме: у 12 одноосібних публікаціях, із них 4 статті у провідних наукових фахових виданнях України, які внесені до наукометричних баз, 1 стаття – у міжнародному періодичному виданні, 1 стаття – в інших виданнях, 6 тез доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Анотиреферат повністю відповідає положенням дисертації та сучасним вимогам МОН України до робіт такого характеру. Зміст дисертації Т.М.Калініченко свідчить про володіння нею методами історико-педагогічного дослідження і про належну теоретичну підготовку дисертантки. Оформлення дисертаційної праці зауважень не викликає. Роботу написано грамотно, відповідно до формально-логічного стилю викладення матеріалу.

Дисертаційні положення та побажання щодо вдосконалення змісту дисертації. У цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Т.М.Калініченко, вважаємо за необхідне висловити такі зауваження і побажання:

1. Дослідження ґрунтується на потужній джерельній базі, яка, з-поміж іншого, охоплює архівні справи. У разі, коли архівні справи є маловідомими або невідомими, наукова новизна отриманих даних мала бути оприлюднена в окремих статтях джерелознавчого характеру, що дозволило б зробити ці джерела більш доступними до аналізу іншими дослідниками.

2. Обґрутовуючи у вступі дисертаційного дослідження його хронологічні межі, нижньою хронологічною межею визначено 1901 рік, проте в тексті дисертації автор подає матеріали (підрозділ 1.1), що виходять за означену межу.

3. На нашу думку, § 1.1. «Стан і тенденції розвитку вищої освіти України на межі XIX – XX століть» доречно назвати «Передумови та чинники розвитку вищої освіти України (1901-1933 рр.)». Адже в підрозділі мова про тенденції не йдеться, а дати, на які посилається автор, відбивають період до 1901 року.

4. У представленому варіанті дисертації погляди науково-педагогічної еліти і офіційної влади на роль, функції, зміст вищої освіти подано як перелік певних ідей. На нашу думку, дисертантці варто було б оформити погляди науково-педагогічної еліти і офіційної влади на роль, функції, зміст вищої освіти у вигляді певної концепції або системи.

Попри це, висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки роботи.

Висновок про відповідність дисертації «Порядку присудження наукових ступенів».

Отже, дисертація «Тенденції розвитку вищої освіти в Україні (1901-1933 рр.)», є самостійним, завершеним дослідженням, що має перспективний характер, відповідає пп. 9, 11 – 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, вимогам спеціальності 13.00.01, а її автор Тетяна Миколаївна Калініченко, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук.

Офіційний опонент
кандидат педагогічних наук, доктор

Підпис Чередики О. В. засвідчую. Начальник відділу кадрів

О. В. Чередики

Є. С. Сілін